

Francesc de Borja torna a Barcelona

L'exposició "Francesc de Borja. Virrei de Catalunya, 1539-1543" ha estat instal·lada al Palau del Lloctinent de Barcelona.

A Barcelona, Francisco de Borja (Gandia, 1510 - Roma, 1572) es va convertir en Francesc de Borja. Així va ser conegut i esmentat el virrei de Catalunya nomenat per Carles V l'any 1539. Va ser designat amb un encàrrec concret, i molt ambiciós i quimèric: posar fi a la situació d'instabilitat creada pel bandolerisme incipient, les amenaces franceses contra el Rosselló i els pillatges de la pirateria algeriana de cap a cap de la costa.

Carles V estava molt preocupat per la qüestió. El 7 de març del 1539, tres mesos abans de nomenar virrei Francesc de Borja, va promulgar a Toledo una pragmàtica en català, clara

Francesc de Borja va ser virrei de Catalunya del 1539 al 1543. Ho recorda una exposició oberta al Palau del Lloctinent de Barcelona. La mostra es podrà visitar fins el 16 de gener del 2011 i forma part dels actes de commemoració del cinquè centenari del naixement de Francesc de Borja, que impulsa l'Ajuntament de Gandia.

i contundent: "Cal desarmar el Principat, el Rosselló i la Cerdanya, i exercir justícia."

Calia que el virrei que hagués d'enfrontar-se amb aquestes maldecaps fos

un home de la seva confiança, un ser vent fidelíssim. I, a més, que formés part de la Corona d'Aragó. Francesc de Borja havia dut a terme l'empresa d'acompanyar les despulles de l'empe-

radriu Isabel, morta a Toledo, fins a la Capella Reial de Granada. Era noble, emparentat amb el rei, i nascut i criat a la corona d'Aragó. I en morir el seu pare heretaria el ducat de Gandia.

“Era un justicier”, ens diu Eulàlia Duran, catedràtica de filologia catalana, que el 4 de novembre presentarà a València la ponència “Francesc de Borja, segons la societat barcelonina coetània”, dins el Simposi Internacional Francesc de Borja (1510-1572). Home del Renaixement, Sant del Barroc.

La historiadora hi analitza el resultat de l'enquesta de beatificació feta entre diverses personalitats, la major part funcionaris de la Generalitat o del rei, però també algun mercader i, naturalment, religiosos, jesuïtes sobretot, com Francesc de Borja.

Un dels enquestats va ser el cavaller i poeta de la Segarra Pere Ausiàs March. Va fer el qüestionari el jesuïta Pere Gil i Estalell (Reus, 1551 - Barcelona, 1662), autor de la primera geografia moderna de Catalunya.

Conflictes. De l'estudi de l'enquesta i dels nombrosos documents de l'època es pot concloure, diu Eulàlia Duran, que Francesc de Borja, que va passar a viure a la casa de l'Ardiaca amb l'esposa, Elionor de Castro, i vuit fills —el més petit, acabat de néixer i el gran, de només nou anys—, no es va vincular amb la societat barcelonina i més aviat va tenir-hi altercacions bastants greus, amb la Generalitat i el Consell de Cent, per qüestions de protocol, fins al punt d'ordenar alguns empresonaments, càstigs que van haver de ser rebaixats pel rei.

El gener del 1541 va voler empresonar els diputats de la Generalitat per un conflicte de competències. Dos anys més tard va tenir una forta picabaralla amb els consellers de Barcelona, “de manera que nunca consellers de Barcelona tal oyeron”, segons ell mateix. Els va dir “desamorados y malos servidores”, i els va acusar que “su interés es preiudicar en quanto pueden las preheminiencias reales”.

Fins i tot amb el rei, hi va tenir raons. Carles V volia que anés ben aviat a Perpinyà per assegurar la defensa del Rosselló i ell s'hi va negar durant un temps, perquè pensava que era més urgent la millora de la fortificació de la ciutat.

“Els Borja són l'orgull de Gandia”

Un personatge històric extraordinari i universal, màxim exponent de la memòria de l'antic ducat dels Borja i la seva capital, Gandia, és avui, “l'orgull de Gandia, una ciutat moderna i europea que fa cinc segles va acollir l'única nissaga espanyola que ha aportat dos papes, la família més noble de la ciutat i de les més riques de València”. Així descriu l'alcalde de Gandia, José Manuel Orengo, Francesc de Borja i Aragó, virrei de Catalunya entre 1539 i 1543, quart duc de Gandia, tercer general de la Companyia de Jesús i finalment sant. Durant l'acte de presentació de l'exposició “Francesc de Borja. Virrei de Catalunya”, l'alcalde de Gandia va recordar la rellevància institucional i religiosa de personatge, sense amagar que en la seva vida també hi va haver molts clarobscurs, de manera que el seu nom sempre anirà associat a la ciutat que el va veure néixer, de la mateixa manera que ha succeït amb dos clàssics literaris universals, Ausiàs March i Joanot Martorell, “que uneixen els valencians amb els catalans i els mallorquins”.

JORDI PLAY

L'alcalde de Gandia, José Manuel Orengo, i el delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Martí, contempen un dels documents exposats.

El delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Martí, va voler remarcar l'interès que té per a la capital catalana acollir aquesta exposició impulsada pel consistori de Gandia, perquè el pas de Francesc de Borja per Catalunya va condicionar el futur del país: “L'entrada dels jesuïtes a Catalunya té molt a veure amb la seva figura, com també el seu paper a l'hora de reforçar les defenses militars d'una ciutat amb un paper estratègic en aquella època.” Martí també va posar en relleu la importància de la col·laboració entre institucions per promoure la història i la cultura comuna, i va agrair a l'alcalde de Gandia el seu interès d'exposar a Barcelona.

La inauguració de l'exposició “Francesc de Borja, Virrei de Catalunya 1539-1543” al Palau del Lloctinent de Barcelona va congrega més d'un centenar de persones, entre els quals l'escriptor i poeta de Beniopa Josep Piera, el metge Pasqual Molina i la cantant Marina Rosell, a més d'una àmplia representació del món polític local de Gandia i Barcelona. La mostra repassa el context i la rellevància d'una seixantena de documents, molts dels quals corresponen a les accions documentades del virrei de l'emperador Carles V al Principat de Catalunya i als comtats del Rosselló i Sardenya.

Gemma Aguilera

Va ser molt dur amb els bandolers, i l'enquesta en deixa constància. Pensava que la mà dura serviria d'exemple dissuasiu. No sabia que el bandolerisme es trobava llavors en fase de creixement i que seria imparabile, durant segles. Malgrat la seva dedicació al problema, el bandolerisme continuà i quan deixà Barcelona la situació no havia millorat gaire.

Respectuós amb el dret català.

De totes maneres, va ser molt respectuós amb les constitucions de Catalunya, i la cosa més probable és que parlés en català amb les autoritats locals i de la Generalitat, i també amb l'estament religiós.

Àlvar Garcia recorda, arran de l'exposició que li ha dedicat Barcelona, que a Tortosa, primera ciutat per on accedí al Principat, el dia 14 d'agost de 1539, hagué de formular un jurament inicial, que va repetir, amb més solemnitat, a la Seu de Barcelona, nou dies més tard. Entrà per Tortosa perquè el marquès de Llombai va passar abans per Gandia a visitar la família.

Davant l'altar major, Francesc de Borja, nomenat lloctinent general de la cesària majestat al Principat de Catalunya i als comtats del Rosselló i la Cerdanya, llegí la fórmula enviada per sa majestat al secretari, Rafael Joan, per la qual jurava observar i fer observar els Usatges de Barcelona, Constitucions i Capítols de Catalunya.

Tot seguit, i per ordre del lloctinent, el secretari Joan va llegir les dues cèdules presentades pel notari i sots-síndic de la ciutat de Barcelona, Joan Lluens, i la del notari i síndic dels diputats del General de Catalunya, Pau Renard, on es demanava solemnement que el nou lloctinent no perjudicés les lleis i els costums catalans.

Hom li assignà un sou igual que el del seu predecessor, Federico de Portugal, arquebisbe de Saragossa: 2.000 ducats anuals i 2.000 més d'ajuda de costa, a més d'una guàrdia ordinària de 30 alabarders, protecció que no tenia l'arquebisbe.

A aquest sou s'hi afegien encara 2.000 ducats per a sufragar les despeses del trasllat a la seva destinació amb la família i els servents.

De tota manera, no veié ni un ducat fins el novembre del 1542, moment

JORDI PLAY

Documents de l'època de Francesc de Borja s'exhibeixen al Palau del Lloctinent.

que rebé una paga corresponent a tres anys, tres mesos i onze dies de mandat, després d'haver-li estat descomptat el temps en què aturà la lloctinença a causa de la presència del rei a Catalunya.

Carles V disposà també que, pel que feia a l'allotjament, el bisbe de Barcelona, que tenia cases de la seva propietat, li cediria les del bisbat i, a més, que li llogarien les de l'Ardiaca, ben al costat de les del bisbat. És a dir, que no arribaria a instal·lar-se a la seu definitiva del Palau del Lloctinent, on s'ha muntat l'exposició.

En canvi, el seu germà i posterior virrei, Pere Lluís Galceran, sí. La residència del lloctinent va ser projectada i construïda entre el 1549 i el 1557 pel mestre d'obres Antoni Carbonell.

La seva tasca política es pot qualificar de més ben intencionada que no pas eficaç, coincideixen a indicar els historiadors (Lluís Batlle i Prats i Ricardo Garcia Càrcel). Els problemes amb què es va trobar el van desbordar.

Religiositat del futur sant. Tres notes caracteritzen el virrei Borja: la

seva religiositat –durant el seu mandat augmenten les processons–, la fidelitat al rei i l'interès per les obres públiques, sobretot per a millorar les comunicacions i facilitar l'arribada de blat a Barcelona.

Francesc de Borja s'aplicà amb fermesa contra els bandolers, però no atacà les causes del fenomen, diu Josep M. Benítez i Riera al text "Catalunya i el virrei Francesc de Borja", inclòs al catàleg de l'exposició, i divulgat anteriorment al volum *Jesuïtes i Catalunya: fets i figures* (1996). El veia més com un problema d'ordre públic. Més d'una vegada es queixà a l'emperador de la manca de diners que patia, penúria que li impedia d'armar una milícia repressiva.

Com diu Coll i Alentorn, des del primer moment, a Tortosa mateix i després a Tarragona, ja va començar a actuar amb una accentuada severitat.

Personalment, cavalcà fins i tot de nit per tal de sorprendre els malfactors, malgrat la dificultat que implicava la seva còrpora, perquè estava molt gras, com ell mateix testimonia sovint.

Severiano Hernández Vicente, sots-director general d'Arxius Estats del Ministeri de Cultura espanyol, pren la paraula a l'acte de la inauguració, el dia 17 de setembre.

Una vegada hagué de sortir rabent de Barcelona per reprimir uns bandolers que havien plantat cara a l'alguatzer Albanell i s'havien fet forts en una torre. Els capturà, els instruí procés i, un cop declarats culpables, n'executà els capítostos: “Yo ahorqué seis de estos, los más famosos.”

Al Rosselló, a més del perill de les invasions franceses, hi havia un clima d'insubordinació, recorda Josep M. Be-

nítez. A Perpinyà, els cònsols ciutadans s'havien rebel·lat contra el capità reial de la plaça, Francès de Beaumont. Carles V havia advertit Francesc de Borja, el 1539, que “las cosas de Perpiñán” duraran fins que hi aniria en persona.

El 20 d'octubre del 1540, Francesc de Borja anà a la capital del Rosselló i hi va penjar a la forca un dels principals “vellacos” de la revolta. També hi pactà la pau amb la ciutat, amb la promesa de

fortificació de Perpinyà i de la plaça de Salses. Se n'anà de Perpinyà el 16 de desembre del 1540.

A Barcelona propulsà la fortificació de la ciutat. També la construcció de galeres a les drassanes amb dues finalitats: la protecció de la costa des de Tortosa fins a Mataró i l'ajut a l'expedició que Carles V projectava contra un dels nius de la pirateria mediterrània: l'Alguer, considerada “la lladronera de la cristianitat”. A l'empresa imperial, acabada amb desastre per una tempesta, Francesc de Borja no hi pogué participar. L'emperador l'obligà a romandre a Barcelona, i sols hi aportà unes quantes galeres, més carregades de vi que no de blat.

La mort del seu pare, Joan de Borja, tercer duc de Gandia, el 8 de gener del 1543, posà fi a la seva acció virregnal, per bé que ni Carles V el desposseí del càrrec ni ell mateix el dimití. El fet és que passà a ser quart duc de Gandia, i hagué d'anar a la seva terra.

Una lectura ponderada de la documentació sobre el període de virrei de Borja –conclou Benítez i Riera– permet una visió global de què fou la seva acció de govern. Borja no hi apareix com un polític original, sinó que es limità a complir com va saber i va poder les exigències imperials. No arribà mai a formular un projecte polític sobre Catalunya. Fou un executor tenaç i honrat de les directrius dictades pel seu senyor. I es mantingué, com no podia ser altrament, en la línia del servei imperial, identificada amb l'ideal hispànic que en aquesta època es confon, diu Vicens i Vives, amb allò que representa Castella, eix de la monarquia.

Lluís Bonada

**XVIII CONVOCATÒRIA DEL
PREMI DE NARRATIVA CIUTAT D'EIVISSA
I DEL PREMI DE NARRATIVA INFANTIL CIUTAT D'EIVISSA**

Oberta a tota creació literària i inèdita en llengua catalana.
Dotació econòmica: 4.000 i 2.500 euros, respectivament, i publicació de les obres.
Període d'admissió d'obres: del 5 d'octubre al 5 de novembre.
Més informació i bases completes a: www.eivissa.es

**ajuntament
D'EIVISSA**